

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

XXV

NeŐir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler:

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXV

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŐOĐLU'na

ARMAĐAN - I

İstanbul - 2005

FUZULÎ İLE MECNUN

Halil ERSOYLU

Fuzulî, Türk Divan edebiyatında olduğu kadar, bu edebiyatın pek eski, çok önemli kaynakları arasında yer alan İran ve Arap edebiyatında da sürdürülmüş bir gelenek gereğince "Leylâ" ile "Mecnun" diye tanınan ana kahramanların adlarını taşıyan eserinde, bir şair, bir anlatıcı, yerine göre de bir aktarıcı olarak "Mecnun"un çeşitli durumlarını, niteliklerini; anlaşılır, kavranılır hatta zaman zaman da zihinde canlanır, gönülde yaşanır bir açıklıkla, sağlam, coşkun tarzdaki bir ifade ediş kuvvet ve kudretiyle, ama "Mecnun"dan yana yönelişli bir tavırla kaleme almış bulunmaktadır...

Peki, aynı "Mecnun", Türkçe Divan'ındaki mısralarında Fuzulî tarafından acaba nasıl bir tavırla, nasıl bir dille ve ne olarak anılmaktadır, anlatılmaktadır ?

Fuzulî'nin Türkçe Divan'ındaki mısralarda, Mecnun, genellikle ya doğrudan doğruya ve açıkça ya da gizliden gizliye, dolaylı, örtülü bir durumda Fuzulî'nin bir çeşit "rakib"i kimliğine büründürülmüştür. Özellikle Divan şiirinde seven ile sevilen (âşık, ma'suk) arasına girmeye çalışıp çabalayan, kimi kez de bir yolunu bularak onların arasına sızan, âşık için olmadık güçlükler çıkaran, kötülükler sergileyen ve daha neler neler yapan "rakip" Fuzulî'nin Türkçe Divan'ında zaman zaman "Mecnun" oluverip ortaya çıkıvermiştir sanki...

Fuzulî'nin, şu "en görkemli", "en kuvvetli", "en ünlü", "en eski", "en sürekli" ve daha "en" zarfını taşıyan pek çok nitelikli kendi "aşk"ı ile, çağların ve edebiyatların içinde yaşayagelmüş, kimine göre "masal", kimine göre "hikâye", kimine göre ise "destan" türünde sayılan, fakat her ne olursa olsun hepsi de şiir hâlinde bulunan Leylâ vü Mecnun (Leylâ ve Mecnun, Leylâ ile Mecnun) metinlerindeki "Mecnun"un aşkı, Fuzulî'nin bizzat kendi Divan'ında

OSMANLI ARAŞTIRMALARI, XXV (2005).

karşılaşınca, genellikle bu bir araya gelir gibi görünen "aşklar" bir anda karşı karşıya gelme, karşı karşıya olma, zıtlasmaya gitme, bir "ben"lik, bir "en üstün"lük uğraşı verme durumu içine düşüvermektedir. Böylece, rekabet etmenin doğal bir sonucu olarak *ortaya çıkan bir rakip Fuzulî, ortaya çıkarılan rakiplerden birincisi ve en kuvvetlisi ise Mecnun* olmaktadır. Tabii ki bunun sonucunda da, rekabet eden Fuzulî, şair, rekabet edilen Mecnun ise şiirdeki kahraman olduğuna göre, başka bir ifade edişle *Fuzulî "anlatan", Mecnun ise "anlatılan" durumunda bulunduğuna göre "söz"ün, mısradaki alacağı biçim ve anlamın kimden yana olacağı açıktır !*

Türkçe Divan'ında, Fuzulî'nin, Mecnun'la olan rekabeti, kimi kez onu kendisine rakip görmesi, sayması, kimi kez de öyle sanması ve bu yüzden de kendisini onunla veya mısradaki anlatış sırasına göre belirtilirse arada bir de onu kendisi ile karşılaştırması çeşitli yönlerden ortaya çıkmış bulunmaktadır.

1. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu ?

Hangisi âşık olma gücüne, yeteneğine daha çok sahiptir?

Divan şiirinde rakip sayılabilmenin, daha da önemlisi rakibe karşı üstünlük sağlayabilmenin en önde gelen şartlarından biri, kendisinin, başkasına göre "âşık olma, olabilme gücüne, yeteneğine daha çok sahip bulunmasıdır ! İşte, Fuzulî'nin, Türkçe Divan'ında açık açık yazdığına bakılırsa kendisi Mecnun'dan daha çok âşıklık kudretine, yeteneğine sahiptir. Hem de "sadık âşık" olarak... O kadar ki, bu konuda Mecnun'un, ancak adı vardır:

Mende Mecnûn'dan füzûn 'âşıklık isti'dâdı var

'Âşık-ı şâdık menem Mecnûn'uñ ancak adı var'¹ (1, 199)

2. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi âşık sayılabilmelidir?

Fuzulî, Divan'ında, âşık olmanın, âşık sayılmanın ölçüsünü, tanımını "başta, kuşun yuva yapması olarak değil, kendi oluşturduğu gözyaşı selinin

¹ Fuzulî, hzl. Kenan Akyüz, Sedit Yüksel, Süheyl Beken, Müjgân Cunbur, *Türkçe Divan*, Ankara, 1958.; yay araç içindeki ilk sayı bu eserdeki beyti, ikincisi ise sayfayı göstermektedir. Not : Bu eserden alıntılanan mısraların bazı kelimelerindeki ses ve yapı bilgisi ile ilgili tespitlerin, Fuzulî dönemindeki şekillerine uygun olması amacı ile değiştirilmesi yoluna gidilmiştir. "bilmeyüb " -"bilmeyüp ", "değül " -"degül " gibi...

baştan aşması (bu durumda elbette, kuş da karada yaşayan başka bir canlı da baş üzerinde yuva yapamaz!..." şeklinde yapmıştır. Böylece içinde bulunduğu varsaydığı kendi durumuna uygun şekilde yapmış olduğu bu tanımla da doğal olarak yalnızca kendisi âşık sayılabilmektedir:

*Dimeñ Mecnûn'a 'âşık kim başında kuş yuva dutmuş
Menem 'âşık ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum (3, 314)*

3. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi aşk derdine bir barınak, bir yuva olmuştur ?

Aşk derdi, gelip geçen Mecnun'u bırakarak artık Fuzulî'ye yerleşmiş, onu barınak olarak seçmiş, onu yuva edinmiştir. Öyle ya, aşk derdi ancak âşıkta olur, âşık olmayanda değil !

*Mende sâkin oldı derd-i 'ışk Mecnûn'dan geçüp
Andan artuğdur meger 'ışk içre temkînüm menüm (6, 330)*

4. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi aşk tavırlarında önde gelmektedir?

Mecnun'dan daha fazla âşıklık gücüne, yeteneğine sahip olduğunu iddia eden Fuzulî'ye talih, aşka ait davranış biçimlerini, aşk işlerini teslim etmiş, bunların ona nasip olmasını sağlamıştır. Oysa Mecnun o kadar yıl koşturup durmasına karşılık bu konuda Fuzulî'ye ulaşamamıştır:

*'İşk eṭvârın müsellem eyledi gerdün maña
Munca kim yıldı yügürdü yetmedi Mecnûn maña (1, 137)*

5. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu ?

Hangisi gerçektir, hangisi efsane?

İster "masal" ile bir sayılsın isterse geçmiş kültür ve edebiyatın "hikâye"si olarak kabul edilsin, yine de "gerçek" olamayacağı açık olan "efsane" sözünün Fuzulî Divan'ında Mecnun'la bağlantılı olarak üç ayrı beyitte en az birer kez geçtiği görülmektedir. Bunların birincisinde Fuzulî, kendi çağını kastederek Mecnun'un aşkı için verdiği mücadeleden bir iz, bir belirti kalmadığını, onun artık unutulduğunu iddia eder:

*Ey Fuzulî kalmamış gavgâ-yı Mecnûn'dan eşer
Gâlibâ efsâne-i Leylî getirmiş h^wâb aña (9, 133)*

Her ne kadar, Fuzulî'nin dili, yukarıdaki beytinde Mecnun'un Leylâ'ya karşı olan aşkı uğruna çektiği acıların, katlandığı sıkıntıların unutulup gittiğini söylese bile içi pek de rahat değildir. Çünkü insanlar, "efsane" diye adlandırılan Mecnun'un aşkına yönelmeye devam etmektedir. Oysa Fuzulî, halktan, kendi gönlünün derdini işitmesini, dinlemesini istemektedir:

*Eşit derd-i dilüm efsâne-i Mecnûn'a meyl itme
Kim ol efsâneden hem añlanan muflak bu mazmündür (4, 214)*

Bir başka gazelin aşağıdaki beytinden anlaşıldığına göre "el" (yabancı) diye nitelendirilen halkın artık "efsane-i Mecnun"a yönelişi, Fuzulî'yi anmayacak kadar kuvvetli, Mecnun'u unutmayacak derecede ısrarlıdır.

*Meni zikr itmez il efsâne-i Mecnûn'a mâ'ildür
Ne beñzer ol maña derdi anuñ taqrîre kâbildür (1, 224)*

6. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi kalmış, hangisi gitmiştir ?

Fuzulî, Türkçe Divan'ındaki bazı mısralarında Mecnun'dan "aşk nöbeti"ni aldığını, âşıklıkta sıranın kendisine gelmiş bulunduğunu, zaten anlaşıldığına göre her devrin bir âşıkı olduğunu belirtir. O, bu ifadesiyle de Mecnun döneminin, "Kendi gitti ismi kaldı yâdigâr." sözünü hatırlatırcasına, sona ermiş bulunduğunu, artık, kendi aşkının, dolayısıyla da kendi âşıklığının önem ve geçerlilik kazandığını belirterek Mecnun gibi bir rakibin önüne geçtiğini dile getirmeye çalışır.

"Zaman"ın da yardımı ile çağının "aşk nöbeti"ni kendi üzerine alan Fuzulî, bu işten pek coşkun, çok sevinçli olmalı ki, bu durumu Divan'ındaki değişik şiirlerinde tekrar tekrar anlatma yoluna gitmiştir:

*Maña cem' olur hânda kim var bir gam
Benem mülk-i 'ışk içre Mecnûn'a vâriş (5, 171)*

*Sürdi Mecnûn nevbetin şimdi benem rüsvâ-yı 'ışk
Doğru dirler her zemân bir 'âşıkun devrânudur (2, 210)*

*Kārbān-ı rāh-ı tecrīdüz haṭar havfin çeküp
Gāh Mecnūn gāh men devr ile nevbet beklerüz (6, 247)*

*'İşk devrānı maña tapşurdu Mecnūn nevbetin
Hālī olmaz naqş-ı erbāb-ı vefādan bu bisāt (4, 264)*

*Yatdılar Ferhād ü Mecnūn mest-i cām-ı 'ışk olup
Ey Fuzūlī biz olar yatdukça şöhet beklerüz (8, 247)*

Şimdilerde sıranın kendisinde olması şartı ile "dönüşümlü nöbet" tutmak, Mecnun'dan "aşk nöbeti"ni kendi üzerine almak, "aşk içkisinin mesti" hâlinde uyuyakalmak gibi ifade edişlerle daha dolaylı, daha yumuşak şekilde dile getirilen, Mecnun'un gam yolundan, aşk sahnesinden ayrılması konusu, şu beyitte, Türkçedeki "Ya ben giderim ya o..." kalıbı ile, hem de "bunda şaşılacak bir şey yok" uyarısı içinde, açık ve keskin bir anlatıma büründürülmüştür.

*Gam yolında men kalup gitdiyse Mecnūn yoḥ 'aceb
Şayrıya düşvārdur hem-rehlik itmek sağ ilen (2, 344)*

Aşk ülkesinde, Mecnun'a mirasçı olma ile başlayan, ondan aşk nöbetini alma, nöbete kalma, nöbetleşme, nöbete durma gibi iddialarla devam eden şiirlerdeki değişik mısraların birinde, Fuzulî, Mecnun hakkındaki son sözünü söylemekten, Mecnun'un adını âlemden, kendi gözyaşı ile sildiğini, o dönemlerdeki el yazısı için kullanılan mürekkebin su ile bozulduğu, çıktığı imasının yardımı ile de olsa, açıklamaktan kaçınmaz. Öyle ya artık kendisi âşıklıkta bir ad kazanmış, aşk ülkesi içinde bir ün sağlamıştır...

*Levh-i 'âlemden yudum eşk ile Mecnūn adını
Ey Fuzūlī men dahı 'âlemde bir ad eylerem (7, 309)*

7. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisinin adı aşk tomarının en başına yazılmıştır?

Hangisinin aşkı daha eskidir ?

Âşıklar içinde âşıklık yeteneğine en çok sahip bulunan, herkes tarafından âşık sayılan, aşk derdine bir barınak, bir yuva olan, aşka ait davranış biçimlerinde, tavırlarında önde gelen, etiyle kemiğiyle efsane değil gün gibi gerçek, sözüyle şiiriyle yaşayan ünlü bir şair diye tanınan Fuzulî'nin adı, aşk

derdine düşmüşlerin, aşk derdini çekenlerin katında, dürülmüş kâğıt biçimindeki tomarda yer verilen Mecnun ve diğer tanınmış âşıkların en başına, en yukarisına yazılmıştır. Bu bilginin belgesi, onun Türkçe Divan'ında yer alan işte şu beyitte bulunmaktadır.

*Yazanda Vâmiķ u Ferhād ü Mecnūn vaşfin ehl-i derd
Fuzulî adını gördüm ser-i tûmâre yazmışlar (7, 193)*

Fuzulî'nin, aşk tarihindeki ünlü âşıkları geride bırakarak kendi adını en ön sıraya yazdırması, onun "Mecnun" adını kendisine bir unvan gibi almasına, bu durumda doğal olarak da adı belli olmayan meçhul sevgilisine de "Leylâ" diye hitap etmesine yol açmıştır!

*Esîr-i derd-i 'ışk u mest-i cām-ı hüsn çoķ ammâ
Bizüz meşhûr olan Leylî saña Mecnūn maña dirler (2,'204)*

Mecnun'un, mesken tuttuğu çölden ayağını çektiğini, ölüp gittiğini belirten Fuzulî, hâlâ onun ayağına battığı için çıkarılan dikenden kan rengindeki güllerin açmaya devam ettiğini söyler. Sözü edilen beytin geçtiği şiirde, henüz bu dönen gök kubbenin bu işe başlamadığı zamanlarda bile kendisinin "aşk vadi"sinde (ruhlar yaratıldığından beri) başı dönmüş bir hâlde dolaştığını, işte böyle bir ezeli âşık olduğunu da kaydetmeyi ihmal etmez...

*Çekdi Mecnūn ayağın bâdiyeden lik virür
Kanlu güller ayağından çekilen hâr henüz (2, 246)*

*Vâdi-i 'ışkda sevdâ ile ser-geşte idüm
Gelmedin gerdişe bu günbed-i devvâr henüz (3, 246)*

8. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu? Hangisi sebep ve sonuç ilişkisi içinde övünmektedir veya övülmektedir ?

Diğer Divan şairlerinde rastlanıldığı üzere, Türkçe Divan'ındaki birçok mısrasında Fuzulî de, hem seven hem de sevilen kişiyi, gerek sözün söylenişi, sıralanışı, akışı sonucunda yeri geldikçe gerekse bizzat kendisi doğrudan doğruya ve açıktan açığa yerini getirdikçe övmekten, onu yüceltmekten kendisini alamamıştır. Hatta, kimi kez konunun içine şu veya bu bakımdan kendisi girince, sonuçta işin ucu dönüp dolaşıp bizzat kendisine uzanınca, övünme işi

ve tarzı büsbütün kuvvet kazanmış, bunu ilgili kimseden gerçekleştirmesi isteği ise tam bir buyruk kipine dönüşmüştür! Meselâ, Fuzulî şu beytinde, Leylâ'nın Mecnun'a, Şirin'in Ferhad'a sahip bulunmasına karşılık, sevgilisinin de kendisi gibi bir âşık olduğu için övünmesini istemektedir:

*Ƙıl tefâhür kim seniñ hem var men tek 'âşıkun
Leyli'nün Mecnün'ı Şirin'ün eger Ferhâd'ı var (3, 199)*

Fuzulî başka bir şiirinde ise gerektiği şekilde, "onurunun, rütbesinin bilinmediği"nden şikâyet ederken, aynı zamanda değerinin yüksek olduğunu dolaylı ifade ile dile getirmekte ve böylece övünmüş olmaktadır:

*Nice hüsn ile seni Leyli'ye nisbet kılayum
Bilmeyüp qadrümü terk-i men-i Mecnün itdün (3, 290)*

"Delilik hakkında ders verecek derecede bilgili, hatta konunun profesörü" olduğunu iddia eden Fuzulî, Mecnun'a (adı dahi "cinnet getirmiş, delirmiş" anlamına gelen bir kişiye) kendisinden bu konuda yararlanması için çağrıda bulunarak, bu kez de onunla, hem "daha çok bilgili" bulunma hem de "delinin daha beteri, çılgının da çılgını" sayılma bakımlarından yarışarak herkesten daha üstün olduğunu belirtmeye çalışır.

*Menem müderris-i 'ilm-i cünün hanı Mecnün
Ki ber-murâd ola devrimde istifâde ile (6, 372)*

9. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi boy ölçüşerek övünmektedir?

Mecnun, Leylâ'nın aşkı yüzünden çöllere düşüp şehirlerden ve insanlardan uzaklaşmış, yaban hayatını yalnızlık içinde yaşar olmuştu. Onu görenler, onun bu hâlini duyanlar

Mecnun'a kınama, ayıplama, azarlama, aşağılama ve benzeri olumsuzlukları ("melâmeti, rüsvalığı) lâıyk görmüşlerdi. Fakat, Mecnun çöllerde yaşadığı için bu değersiz değerlendirmeler, bu olumsuz yargılamalar, genellikle onu yapanlara kalmış oluyordu !... Fuzulî, şehirde ve insanlar arasında yaşamakta olduğunu bildirerek, halkın, vaktiyle Mecnun'a yönelttiği olumsuzluklarla hep karşı karşıya bulunduğunu, bunun pek zor bir durum olduğunu, oysa

Mecnun'un hayatının hiç de böyle geçmediğini öne sürerek "melâmet ülkesi"ni bütünüyle, yalnızca kendisinin ele geçirdiğini ifade etmektedir.

*Meniim tek olabilmez şöhre-i şehri belk Mecnun
Kabul eyler mi bu rüsvâlığı her kim ki 'âkıldür (3, 224)*

*Belâdur şehirlerde men kimi rüsvâ-yı halk olmak
Ne hoş Ferhâd ü Mecnun menzil itmiş küh ü şahrâyı (4, 401)*

*Fuzulî il seni Mecnun'dan efzün dir melâmetde
Muña münkir degül Mecnun dahı ma'küle kâ'ıldür (7, 224)*

*Mecnun ki pād-şâh-i sipâh-i vuhûş idi
Men tek musahhar itmedi mülk-i melâmeti (3, 425)*

Divan şiirinde kınanmanın, ayıplanmanın, aşağılanmanın dahi en sertine, en çoğuna, rakip karşısında yalnızca kendisinin uğrayabilmesi, buna sahip olabilmesi bir âşık için hep istenilen bir durumdur ! Bu yüzden de Fuzulî, Mecnun karşısında ve onunkine göre, daha beter olumsuzluklarla dolu, kötü bir durumda bulunduğunu söylemekle, gerçekte belirtmeye çalıştığı "Bu kadar zorluklara ancak ben katlanabilirim, Mecnun değil !" iletisidir... Böylece Fuzulî bir âşık olarak Mecnun'la bu alanda da boy ölçüşmekte, ona olan üstünlüğünü kendi ölçü ve ifadeleri ile ispat ederek yine övünç duymaktadır.

10. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu ? Hangisi abartarak övünmektedir ?

Kimi kez akla mantığa uygun veya hiç olmazsa yakın, kimi kez aklın mantığın uzağında, kimi kez aklın mantığın büsbütün dışında ve ölçüye gelmez, sağlıklı bir açıklamaya girmez, hatta hiçbir kalıba sığmaz, simyaya da kimyaya da uymaz bir şekilde olsa bile "abartma" (mübalağa) Divan edebiyatı metinlerinde oldukça sık başvurulan anlatım yollarından biridir.

Gam çölünün Mecnun'u durumuna düşmüş bulunan Fuzulî'nin, gözünden sürekli akan ve vücudunu kaplayıp örten "kan"dan sevinç duyup gülümseyebilmesi, Mecnun gibi gama batmış iken, kendi gamının onunkinden daha çok olduğunu iddia edip övünebilmesi ancak birer abartma ile mümkündür.

*Ƙan yeter kim dem-be-dem gözden inüp örter tenüm
Deşt-i ğam Mecnûn'ıyam men ħandan u ħandan libäs (2, 248)*

*Meni Şağınma Fuzulî ğam içre Mecnûn tek
Ki men ziyâdeyem andan ğam-ı ziyâde ile (8, 372)*

11. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi, diĒeri ile birlikte övünmek-tedir?

Fuzulî'nin Türkçe Divan'ında hem Mecnun için hem de kendisi için, temel eylemi ortaklık gösteren, dolayısıyla kendisinin ona ilk bakışta da olsa üstünlük sağlamış bulunmadığı düşüncesini doğuran bir kullanım Mecnun'un da kendisinin de aşkta birer görenek oluşturan yöntem ortaya koyması durumudur. Bu yöntemlerden ilki, Fuzulî tarafından nakledildiğine göre Mecnun'a ait olup âşık olan bir kimsenin aşkı sürdükçe hayatını çölde, insanlardan uzak geçirmesi şeklindedir. Fuzulî tarafından ortaya konulduğu belirtilen ikinci yöntem ise âşık olan bir kimsenin aşkı sürdükçe hayatını şehirde, insanlar arasında geçirmesi şeklindedir:

*Deşt dutmak 'âdetin koymuşdı Mecnûn 'ışkda
Şöhre-i Őehr olmaĒuñ resmin men itdüm iħtirâ' (2, 266)*

Bu yöntemlerden ilkinin uygulanması, insanlardan uzak bulunulması dolayısıyla kolay ve oldukça rahattır. Fakat, Fuzulî tarafından ortaya konulduğu belirtilen ikinci yöntemde ise âşık olan bir kimsenin hayatını şehirde, insanlar arasında geçirmesi gerekmektedir. Bu ise bir âşık için katlanılması çok zor olan insanlar arası ilişkilerin yoğun bir şekilde bulunduğu, Fuzulî'nin ifadesi ile bir "belâ" ortamı demektir. Fuzulî'ye göre aşkta bir görenek oluşturan, Mecnun ve diĒer âşıkların izlediği "rahat" nitelikli bu yönteme karşılık kendisinininki "belâ" niteliklidir. Üstelik böyle bir nitelik taşıyan bu yöntem, kendisi için bizzat kendi tercihidir! Zaten, bu yöntem doğrudan doğruya kendisi tarafından ortaya konulmuştur. Böylece kendisi, kolay olanı değil zor olanı seçmiş bulunmaktadır. Aşk erbabı, bu seçimi, bu yöntemi elbette ki diĒerine göre daha üstün sayacak, işte bu üstünlük de Fuzulî'nin başlıca kazancı olacaktır. Hem de yine, başta Mecnun olmak üzere diĒer âşıklara karşı...

*Ferhâd'a zevk-ı Őüret Mecnûn'a seyr-i Şahrâ
Bir râhat içre her kim ancak menem belâde (3, 370)*

Fuzulî, aşkının ateşinden yayılan kıvılcım eğer kendilerine ulaşmamış bulunsaydı Mecnun, Vamık gibi âşıkların şaşılacak birer kimse, hatta var dahi olamayacağını belirtirken de aslında Mecnun'u Mecnun, Vamık'ı Vamık yapan "aşk" unsurunun kendi aşkıdan kaynaklandığını ifade etmekte, bu da dolayısıyla onun için yine bir övünç sebebi olmaktadır.

*Dirler ki var Vâmık ü Mecnûn 'aceb degül
Dağılmış ola âteş-i 'ışkum şerâresi (5, 423)*

12. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi, daha çok aşk belâsına, aşk derdine katlanabilir?

Yukarıda belirtildiği üzere, Fuzulî tarafından ortaya konulan ve aşkta bir görenek oluşturan "belâ ortamlı yöntem", her âşık olan kimse tarafından öyle kolay kolay tercih edilecek türden değildir. Bu yüzden Fuzulî, "Belâ yolunda yapılacak kavgaya Mecnun benim gibi nasıl dayanabilir?" sorusunu sormakta, bu yolda, kaçanın değil, ancak, kavgayı yapan kişinin, yoldaşının nasıl biri olduğunu bileceğini belirtmektedir.

*Belâ yolunda gavgâya kaçan men tek dözer Mecnûn
Kaçan olmaz duran tek yeg bilür her kimse yoldaşın (2, 349)*

Fuzulî, Mecnun'a yönelttiği yukarıdaki sorusunu, başka bir şiirinde, "aşk heves"i taşıyanlar diye nitelendirdiği kimselere sormaz bile... Sormaz, çünkü o tip hevesliler için hükmünü vermiştir zaten: "Böyle bir derde, benim gibi sefil ve perişan olandan başka hiç kimse katlanamaz."

*Kıldı Mecnûn kimi çoğlar heves-i 'ışk velî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı (3, 395)*

Peki, değil Mecnun gibi olanlar, doğrudan doğruya Mecnun'un kendisi bile Fuzulî kadar aşk belâsına, aşk derdine katlanamamakta ise, Fuzulî kendisini kiminle karşılaştıracak, kendisine kimi rakip edinecek ? Hiç kimseyi ! Çünkü o kendisini bu alanda rakipsiz saymakta veya sanmaktadır...

13. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?

Hangisi küçük görülmektedir?

Türk dünyasının düşünce, dil ve edebiyatında, inanç ve yaşayışında folklor ve etnografyasında, kültür tarihinde bazı kuşların, buradaki konu ile

ilgili olarak, daha açık ve belirgin söyleyişleriyle güvercinin özel ve değerli bir yer edinmiş bulunduğu görülmektedir². Leylâ vü Mecnun'da, çöle kaçan ve orada yaşamaya başlayan Mecnun'un, çevresindeki bütün canlılarla dost olduğu, hatta güvercinin geceleri onun başında tüneyerek orayı bir tür yuva yaptığı, bu durumun bizzat Fuzulî tarafından eserinin bir bölümünde güzel bir tasvirle anlatıldığı da bilinmektedir:

*"Başında olup şeb âşiyânı
Gündüz ol olurdu pâsbânı"³ (1212, 204)*

Fakat, her ne oluyorsa aynı Fuzulî'nin, Mecnun'un bu durumu hakkında, Türkçe Divan'ında da yer verdiği tasviri birdenbire değişmekte, bozulmakta, küçümseyici bir ifadeye dönüşmektedir ! Aşağıda, beyitteki özgün dilinde de görüleceği gibi, Fuzulî, bütün şairane ifadeyi, tasvir gücünü ve diğer edebî söyleyiş tarzlarını bir tarafa bırakmakta "Şaşkın, perişan Mecnun'un başına, delilik denizinin burgacı çalı çırpı toplamıştır. Bunu kuş yuvası sanma. "demektedir. Böylece bu söyleyiş tarzı ile "Mecnun", Leylâ vü Mecnun mesnevîsinin, o bilinen, ünlü "Mecnun"u olmaktan çıkarılmakta, bu özel ad, yalnızca sözlük anlamını taşıyan, ancak sözlükteki karşılığı geçerli sayılan sıradan bir "mecnun" durumuna düşürülmektedir.

*Kuş yuvası şanma kim ser-geşte Mecnûn başına
Hâr ü has cem' eylemiş gird-âb-ı deryâ-yı cümün (5, 354)*

Fuzulî, başka bir şiirinde kendisini Mecnun ile karşılaştırırken "zaman"ın azizliğine uğradığını görür. Çünkü, zaman kavramındaki öncelik, sonralık durumu göz önüne alınırsa

Mecnun, elbette ki Fuzulî'den çok çok önce var olmuş bulunmaktadır. Bunun anlamı ise, Mecnun aşkıta, âşıklıkta Fuzulî'den çok çok eskidir, ondan çok öncedir, dolayısıyla da onun önünde gelmektedir ! Mecnun'un bu konuda Fuzulî'nin önüne geçmiş olması, onun "Bundan ne olacak, ne çıkacak?"

² Bkz. Halil Ersoylu, "Türk Dünyasının Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1981, S. 11, s. 76-125; "Türk Dünyasının İnanç ve Yaşayışındaki Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1982, S. 17, s. 167-192; "Türk Dünyasının Folklor ve Etnografyasındaki Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1980, S. 8, s. 83-93.

³ Muhammed Nur Doğan, *Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul, 1996; Hüseyin Ayan, *Leylâ vü Mecnûn*, İstanbul, 1981; buradaki beyit ve sayfa numarası : (1173, 168).

sorusunu sormasına yol açar. Bu sorudan hemen sonra da, kendisini satrancın en önemli taşı olan "şah"a benzetmesi, kendisini onunla temsil ettirirken Mecnun'u ise ancak aynı oyunun sıradan ve küçük taşlarından biri olan "piyade"ye benzetmesi ve dolayısıyla onu önemsizleştirilmesi ilgi çekicidir.

Maña zemân ile Mecnûn muqaddem olsa n'ola
Oyunda şâh ber-â-ber degül piyâde ile (3, 372)

Yukarıdaki bir bölümde ele alındığı üzere, Fuzulî tarafından ortaya konulan yönteme göre âşık olan bir kimsenin aşkı sürdükçe hayatını şehirde, insanlar arasında geçirmesi gerekmektedir. Oysa, Fuzulî'nin anlattığına göre Mecnun'a ait olan yöntem, âşık olan bir kimsenin aşkı yaşadıkça hayatını çölde, insanlardan uzak geçirmesi şeklindedir. İşte bu yöntem farkı bir an gelir, mısrasının birinde Fuzulî için bir küçümseme sebebi oluverir. Öyle ya, hiç Fuzulî'nin aşk "gamı, derdi hakkında, çölü mekân tutmuş bir kimseden haber alınabilir mi, bilgi edinilebilir mi ? Kıyıda konaklayan bir kimse denizin durumunu, ne olduğunu bilebilir mi ?" Bu ifadeler ister istemez, özellikle uzak ve yakın geçmişte daha sık kullanılan "taşra, taşra kasabası, taşrada yaşamak; taşralı, taşralı kalmak, ..." gibi, kimi kez küçümsemek amacıyla kullanılan sözleri hatırlatmaktadır.

Beyâbân-gerd Mecnûn'dan gam u derdüm su'âl itmeñ
Ne bilsün bañr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhıldür (2, 224)

Fuzulî'nin zaman zaman Mecnun'a karşı küçümseyici bir tavır takınmasının, bunu mısralarına yansıtmasının önemli sebeplerinden biri de, Mecnun'un aşktaki, âşıklıktaki derecesinin yüksekliği, erişilmezliğidir. Nitekim, bir beytinde Fuzulî, içinde bulunduğu aşk gamının, Mecnun'un çektiğinden daha az sanılmamasını ister. Böyle olmadığı takdirde, sevgilisinin, kendisini yakın bir kimse saymayacağı, dolayısıyla da ona kavuşamayağı şeklindeki kaygısını dile getirir:

Şimdi Mecnûn'dan gam-ı 'ışk içre şanmañ kem meni
Yâr hod kılmaz harîm-i vaşlına mahrem meni (4, 432)

Başta Mecnun olmak üzere, aşk tarihinin birer rakip olarak gördüğü ünlü âşıkların geride bırakmaya çalışılan Fuzulî bir rubaîsinde bu iş için oldukça değişik bir yöntem kullanmıştır. O da şudur: Bu önde gelen âşıkların her biri

ile teker teker uğraşacağına bunların üçüyle birden ilgilenmek, artık toprak olup gitmiş bulunan Mecnun, Vâmık ve Ferhad gibi üç büyük âşıktan, rakipten ancak kendisi gibi bir kişinin ortaya çıktığını, var olduğunu belirtmek, en azından bir de bunu denemek. Böylece, Fuzulî, adı geçen üç şairin başlıca özelliklerini kendi varlığında toplamış bulunduğunu belirtmekle hem kendisindeki aşkın ne derecede nitelikli, değerli olduğunu dile getirmekte hem de adı geçen üç şairin toplam ve kapsamının ancak bir Fuzulî ettiğine de işaret etmiş bulunmaktadır!

*Mecnûn oda yandı şu 'le-i âh ile pāk
Vâmık şuya batdı eşkden oldu helāk
Ferhād hevesle yile virdi 'ömrin
Hāk oldılar anlar menem imdi ol hāk (-, 514)*

14. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu? Hangisi, benzetme sanatının "kendisine benzetilen" unsurudur?

Ömrü boyunca sevgilisine kavuşamayan Fuzulî, kendisini Mecnun ile, onun durumu ile karşılaştırır. Bu karşılaştırma **benzetme** amacıyla. Fakat bu benzetmenin ilgi çekici bir yanı vardır. Bu da "**Men** kimi **Mecnûn** olup" ifadesidir. Fuzulî bu sözüyle kendisinin "Mecnun" olduğunu öne sürmekte, dolayısıyla da benzetilecek varlığa, Leylâ vü Mecnun'daki "Mecnun" gibi değil, ancak "Mecnun" olmuş, "Mecnun" yerine geçmiş bulunan kendisi gibi bir "Mecnun" olabilme imkân ve ihtimali bırakmaktadır ! Başka bir anlatımla, Fuzulî mısrasını, vezin durumu bir yana, "**Men Mecnûn** kimi olup" şeklinde değil, "**Men** kimi **Mecnûn** olup" diye başlatmayı tercih etmiştir...

*Yetmeyüp vaşluna sen Leylî-veşüñ bir 'ömürdür
Men kimi Mecnûn olup şahrâya düşmüş âf-tâb (5, 153)*

15. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu? Hangisi için ölüm uykusu bile çok görülmüştür?

Fuzulî, gam çektiği gecelerin yapayalnız bir kişisi olduğunu görünce, kendisine arkadaş olması için Mecnun'u ecel uykusundan uyandırmasını bizzat kendi kendisine öğütler. Öyle ya, kendisi aşkı uğruna nice fedakârlıklara katlanmakta iken nasıl olur da Mecnun rahak rahat uyuyadurur ? Bu arada, Mecnun'un dalmış bulunduğu uykunun son uyku olduğu, buna karşılık gene

de onun uyandırılmaya çalışıldığı göz önüne alınırsa, artık ölmüş bulunan bir kimseye son uykusunda bile rahat verilmek istenilmemesi anlayışı da ortaya çıkmaktadır.

Tabii ki böyle bir anlayışın kapsama alanına da, yine rekabet eden Fuzulî ile rekabet edilen Mecnun girmiş bulunmaktadır.

*Göñül gam dünlerin tenhâ geçürme iste bir hem-dem
Ecel h^wâbından efgânlar çeküp Mecnun'ı bîdâr et (3, 166)*

**16. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?
Hangisi sır saklayamamıştır?**

Özellikle Divan şiirinde, âşık olan bir kimsenin bu sırrının açığa çıkması hiç de iyi karşılanmamış, bu durum, o kişinin ayıplanma, kınanma ve daha başka olumsuz tavırlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Fuzulî'ye göre böyle bir yanlış davranışı göstererek halkın diline düşen Mecnun olmuştur:

*Refiķuñ olsa dilsüz cân-ver hem şaḫla râz andan
Şaḫın sırruñ düşürme dillere Mecnûn-ı rüsvâ tek (4, 280)*

**17. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?
Hangisi diğerine saygı kazandırıcıdır?**

Kendi ifadesine bakılırsa, çölde döne döne esen şiddetli rüzgâr, eğer Mecnun'un mekânına gelince durup saygı gösteriyorsa, hatta Mecnun'un karmakarışık olan saçında, hafif hafif esen bir rüzgâr türü olan saba bile daha özenle hareket ediyorsa, bu durum Fuzulî gibi bir âşıkın tutumundan kaynaklanmaktadır:

*Deşt üzre gird-bâd mı yâ geldiğim görüp
Mecnûn toprağıdur ki durup eyler ihtirâm (5, 304)*

*Ey şabâ jülîde-mû başında Mecnûn'uñ şaḫın
Bî-tekellüf gitme kim Leylî evidür ol pelâs (2, 248)*

**18. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu?
Hangisi diğerine vefalı olmayı öğretecek?**

Âşık olmanın, sevmenin olduğu kadar, sevilmenin, sevgili sayılmanın da başta gelen şartlarından biri vefa göstermek, vefalı davranmaktır. Bu konuda

da Mecnun'un Fuzulî'den öğreneceği bazı hususlar vardır ! Yeter ki Fuzulî'nin yolu Mecnun'un mezarına düşsün. Ey Fuzulî dura menden ala ta'lim-i vefâ Nâ-geh er merķad-i **Mecnûn**'a düşerse güzerüm (7, 333)

19. Fuzulî mi yoksa Mecnun mu? Hangisi çölle, çölde yaşayan canlılarla daha başka ilişkiler içindedir?

Çölü mekân tutan, oradaki canlılarla dostluk kuran Mecnun'a, dışı devenin yoldaki çalı çırpıyı koparması, dikenini temizlemesi, çöl yüzeyini Mecnun'un akıttığı sıcak gözyaşı dalgasının kaplaması, dert fidanına benzetilen Mecnun'un gölgesinde ceylanın durması, güzel bir koku sayılan müşgün ceylanla birlikte Mecnun gibi çöle düşmesi ve benzeri durumlar, Fuzulî tarafından anlatılan ve âşık olan bir kimsenin aşkı sürdükçe hayatını çölde, insanlardan uzak geçirmesi şeklinde belirlenen Mecnun yöntemi ile yakından ilgilidir.

*Sañadur iktidâsı tavf-ı küy-ı Leyli itmekte
Has ü hârı kopar ey nâka **Mecnûn** reh-güzârından (6, 338)*

*Olma ey şahrâ-nişin ğâfil degül her şu serâb
Mevc-i eşk-i germ-i **Mecnûn**'dur dutan şahrâ yüzün (4, 352)*

*Nihâl-i derddür **Mecnûn** yir itmiş sâyesin âhû
Başında kuş yuvası bõrk ayağında selâsil şu (1, 362)*

*Uyup âhûya düşdi müşg **Mecnûn** tek beyâbâne
N'ola çekseñ anı zencîr-i zülf-i 'anber-efşâne (1, 375)*

*Virseydi âh-ı **Mecnûn** feryâdumun şadâsın
Kuş mu karar iderdi başındaki yuvada (2, 370)*

*Müjem ser-çeşmeler menzil dutan âşüfte **Mecnûn**'dur
Anuñçun beste-i zencîr-i seyl-i eşk-i gül-gündur (1, 214)*

DEĞERLENDİRMELER

1. Türk şiir tarihinin en ünlü ve yazmış bulunduğu mısralarına bakılırsa aşkta, âşıklıkta en iddialı şairlerinden biri olan Fuzulî ile, aşk tarihinin en ünlü âşıklarından biri diye tanınan Mecnun, bir gün veya birkaç gün eğer varsayılan

bir aşk meydanında karşı karşıya gelse idi acaba neler olabilecekti ? Biri diğeri ile nasıl konuşacaktı, ona neyi, hangi yolla ve ne şekilde soracak veya anlatacaktı ? Buna diğerinin tepkisi ne tarzda olacaktı ? Bunların sesi ne derecede kuvvetli, etkili çıkacak, hangisinin sözü diğesine göre daha inandırıcı, ikna edici, güven verici olabilecekti ?... Fakat, ne yazık ki Fuzulî ile, kimilerince bir zamanlar yaşamış olduğu kabul edilen Mecnun arasındaki zaman farkı çok uzun ve bilinmez yüzyılları kapsamaktadır. Dolayısıyla da belirtilen bu ve benzeri soruların cevaplarını doğrudan doğruya ilgili kişilerden almak, sağlamak mümkün değildir...

2. Yukarıdaki paragrafta belirtilen soru ve benzerlerinin muhataplarından biri durumunda bulunan Fuzulî, Türkçe Divan'ı ile Leylâ vü Mecnun mesnevîsindeki şiirlerinde, aşk tarihinin simgesel kişilerinden biri olan Mecnun'a karşı iki ayrı ve birbirine zıt, hatta zaman zaman da birbiriyle çelişen davranış ve bunları dile getiriş biçimleri sergilemektedir.

Fuzulî'nin Mecnun'a karşı gösterdiği farklı davranış biçimlerinden birincisi, Kays'ı "Mecnun"a döndüren, sıradan bir cins isim durumunda bulunan "mecnun"u "Mecnun" yapan ve *onun Leylâ'ya karşı olan aşkı konu edinen Leylâ vü Mecnun mesnevîsindeki ifade ediş tarzı* ile ilgilidir. Bu mesnevîde Fuzulî, eserin şairi, anlatıcısı, kimi kez de aktarıcısı olarak Mecnun'u da, Leylâ'yı da ve onların aşklarını da yüceltmektedir, övmektedir.

Fuzulî'nin Mecnun'a karşı gösterdiği farklı davranış biçimlerinden ikincisi ise, *Türkçe Divan'ındaki mısralarının hemen hemen hepsinde Mecnun'la boy ölçüşerek kendisini aşkta, âşıklıkta onunla karşılaştırma yoluna gitmesi, onu bir rakip olarak görmesi ve bunu ifade ediş tarzı* ile ilgilidir.

3. "Fuzulî aşkta, âşıklıkta kendisine rakip olarak gördüğü Mecnun'la acaba hangi yönlerden *boy ölçüşmüştür ?*" tipindeki bir soruyu, "Fuzulî aşkta, âşıklıkta rakip olarak gördüğü Mecnun'dan kendisini acaba hangi yönlerden *daha üstün görmüştür ?*" şekline dönüştürmek daha yerinde ve gerekli olmaktadır. Gerçekten de yukarıda yapılan incelemelere bölüm başlığı olarak konulan cümlelerden dahi hemen anlaşılacağı üzere, Fuzulî'nin Mecnun'la boy ölçüşmesi; sonucu değişmez, cevabı şaşmaz denilebilecek tipteki bir yarışma tarzındadır!...

İşte, Fuzulî tarafından Mecnun ile yarışılan ve bu incelemede belirlenen başlıca konular:

1. Âşık olma yeteneğine daha çok sahip olan kimdir?
2. Âşık sayılabilen kim olmalıdır?
3. Aşk derdi, kendisine yurt yuva olarak kimi seçmiştir?
4. Aşktan, aşka düşmekten kaynaklanan davranışlarda önde gelen kimdir?
5. Fuzulî gerçek, Mecnun efsane midir?
6. Fuzulî ile Mecnun'un hangisi aşk dünyasında kalıcı oldu?
7. Aşk tarihinde kimin adı en önce kayıtlı durumdadır?
8. Aşkta sebep sonuç ilişkisi içinde övünen kim, öven kim?
9. Aşkta boy ölçüşerek övünen kim?
10. Aşkta abartarak övünen kim?
11. Aşkta hem övünen hem övündüren, bunun sonucunda da bütün işte yalnızca kendisi söz sahibi olduğu için övünmekte tek kalan kim?
12. Aşk belâsına, aşk acısına en çok katlanan kim?
13. Kendisi gibi olamadığı Mecnun'un aşkını küçümseyen kim?
14. Kendisini, kendisine benzetilen unsuru olarak gören kim?
15. Daha kıyamet kopmadan, ölmüş olanı son uykusundan uyandırmak isteyen kim?
16. Aşk sırrını ağıza vurmakla suçlayıp bunu kınama sebebi sayan kim?
17. Rüzgârların, Mecnun'a saygı göstererek esmesini sağlayan kim?
18. Mecnun'a vefalı olmayı öğretmek isteyen kim?
19. Mecnun'un yaşadığı çölü ve buradaki hayatı dahi kendi gözüyle ve kendi ağzından anlatan kim?

Yukarıdaki soruların hepsi için Fuzulî'nin Türkçe Divan'ı kaynak alındığı takdirde verilebilecek tek cevap vardır ve o da tek kelimedir. Hem de tek kişi için: Fuzulî.

4. Fuzulî'nin Türkçe Divan'ında yer alan "Kaşide der tavşif-i Bağdâd ve medh-i Sulţan Süleymân" başlıklı şiirinin şu beytinde, Fuzulî'nin Mecnun ile açıktan ağıza boy ölçüşmesi söz konusu değildir! Çünkü, bu kaside zamanın

cihan padişahını yüceltmek amacıyla yazılmıştır. Hele bu cihan padişahının ülkesi içinde, vaktiyle Mecnun'un ve Leylâ'nın yaşadığı kabul edilen topraklar da bulunuyorsa, bu durumda Fuzulî'nin Mecnun'la yarışması şüphesiz ki yersiz ve yararsız olacaktı... Ayrıca, bu cihan padişahının ülkesinde Mecnun, Leylâ, Ferhad, Şirin gibi aşk simgelerinin her birinin tek sayıda değil "bin" ile karşılanacak kadar "elini sallasa ellisi" deyimini çağrıştırdığına çok sayıda olması ve böyle ifade edilmesi de Fuzulî tarafından uygun görülmüştür. Böylece, hem cihan padişahının ülkesi aşkın çok sayıda simgesel kahramanları ile bezenecek, zenginleşecek hem de onların binlerce olmasına karşılık Fuzulî her zamanki gibi bir tek olacak, biricik kalacaktır...

*Şahn-ı şahrâsında miñ Leylî vü Mecnûn cilve-ger
Kûh-sârı üzre miñ Ferhâd ü Şîrîn bâde-ğâr (14, 46)*

5. Fuzulî'nin Türkçe Divan'ındaki mısralarda "Mecnun" adı toplam olarak 50 kez geçmektedir. Bunların hepsi de bu makalenin inceleme bölümünde gerekli başlıklar altında birer birer ele alınarak işlenilmiş bulunmaktadır.

6. Fuzulî'nin Türkçe Divan'ında, Mecnun'dan sonra en çok geçen âşık adı ise Ferhad ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanına aittir. Ferhad adının toplam 22 kezlik kullanımını, 7 ayrı mısradaki geçisi ile "dağ kazıcı" anlamına gelen ve kimi zaman Ferhad isminin yerine kullanılan Kœhken kelimesi takip etmektedir.

7. İnanç dünyasında "ahsenü'l-kasas" (hikâyelerin en güzeli) diye tanınan Yusuf u Züleyha'nın erkek kahramanı olan Yusuf'a da Fuzulî'nin Türkçe Divan'ında yine 7 kez rastlanılmaktadır.

8. Vamık u Azra hikâyesinin erkek kahramanı olan ve değişik 4 mısradan anılan Vamık ise Fuzulî'nin Türkçe Divan'ında en az sayıda karşılaşılan simgesel âşık durumundadır.

9. Türkçe Divan'ındaki mısralarında, bir rakip saydığı Mecnun'la şu veya bu yönden boy ölçüşerek kendisini daha üstün çıkaran Fuzulî'nin bu tutumu acaba yalnızca Mecnun'la sınırlı mı kalmaktadır ? Yoksa, Fuzulî, aşk tarihinin en ünlü diğer âşıklarına karşı da Mecnun'a takındığı aynı veya benzeri bir tutumu mu sergilemektedir ? Bu sorunun cevabını vermek için, yine onun Türkçe Divan'ındaki şiirlerinde yer alan, aşk tarihine, inanç dünyasına ait ünlü âşıkların anlatılış durumlarını, onlardan söz ediliş şekillerini, birkaç örnek için dahi olsa incelemek gerekmektedir.

10. Fuzulî, Türkçe Divan'ındaki bazı mısralarında aşk nöbetini Mecnun'dan kendisinin almış bulunduğunu övünerek belirtir durur:

Benem mülk-i 'ışk içre Mecnûn'a vâris (5, 171)
Sürdi Mecnûn nevbetin şimdi benem rüsvâ-yı 'ışk (2, 210)
Gâh Mecnûn gâh men devr ile nevbet beklerüz (6, 247)
'İşk devrânı maña tapşurdı Mecnûn nevbetin (4, 264)

Peki, Fuzulî'ye, kendi zamanının Ferhad'ı olmasını engelleyecek bir şey var mıdır? Yoksa böyle övünç duyulacak bir durumdan yoksun mu kalacaktır? Tabii ki hayır:

Lebi şîrinlerüñ şevkıyla Ferhâd'ı menem 'aşruñ
Yanumda cem' olan seng-i melâmet Bisütün'undur (6, 211)

Meni kim seng-sâr-ı mihnetem bâzâr-ı 'ışk içre
Belâ dâğın çeken Ferhâd ile hem-seng dutmuşlar (5, 193)

11. Mecnun'a karşı, kendisini "âşık-ı sadık" sayan Fuzulî, Ferhad'a da âşık denilmemesi çağrısında bulunur. Yalnız bu kez, her nedense, tıpkı Mecnun'un yaptığı ve bu incelemenin ilgili bölümünde belirtildiği üzere, kendisinin olumsuz tepki gösterdiği "evi barkı, şehri terk edip çölü mekân tutma" yöntemini, yine bizzat Fuzulî'nin de benimsemiş bulunduğu görülmektedir!

Görüp divârlarda Kûh-ken nakşın dimeñ 'âşık
Menem 'âşık ki dutdum deşt terk-i hân-ü-mân itdüm (5, 325)

12. Gamsız, dertsiz aşk olur mu, bunu bilmeyen, çekmeyen âşık bulunur mu? Hele bu âşık Fuzulî olursa... Ona göre, hiçbir aşk hikâyesinin erkek kahramanı kendisi kadar çok gam çekmemiştir. Ne Mecnun, ne Ferhad, ne Yusuf...

Şimdi Mecnûn'dan gam-ı 'ışk içre şanmañ kem meni
Yâr hod kılmaz harîm-i vaşlına mahrem meni (4, 432)

Meni şağınma Fuzulî gam içre Mecnûn tek
Ki men ziyâdeyem andan gam-ı ziyâde ile (8, 372)

Olsaydı mendeki gam Ferhâd-i mübtelâda
Bir âh ile virürdü miñ Bisütün'ı bâde (1, 370)

Ya'küb'da nişâne-i şevkuñ ğam u elem
Yüsuf'da neş'e-i na'aruñ behcet ü behâ (11, 126)

13. Fuzulî'nin arada sırada Mecnun için takındığı küçümseyici tavır ve bununla ilgili olarak kullandığı ifadeler, Ferhad ve Vamık için de geçerli olmuş, hatta bunlar için "rüsvâ" (rezil, onursuz), "ĥod-nümâ" (gösteriş meraklısı) gibi sözler kullanılarak iş, bir bakıma hakarete kadar vardırılmıştır.

Görüp mühlük menüm çevremde baĥr-ı 'ışk tuġyânın
Kaçup bir daġa çıkmış Kûh-ken kırtarmaġa cânın (1, 348)

Kûh-ken miñ tîşeni künd eylemiş bir daġ ilen
Men koparup şalmuşam miñ daġı bir dırnaġ ilen (1, 344)

Ey gören miñ dâġ ile şabr ü sebâtum eyleme
Nisbetüm Ferhâd'a kim bir bir daġ ile olmuş zebün (4, 354)

'Aciz olmuş yıġmaġa âhıyla kûhı Kûh-ken
N'eylesin miskîn anuñ 'ışkı hem ol miġdâr imiş (2, 256)

Vamık ü Ferhâd tek rüsvâyaya kılmañ nisbetüm
Bir fakîrem şanmañuz ol ĥod-nümâlardan meni (3, 416)

14. Fuzulî'nin Türkçe Divan'ındaki şiirlerin birinde, ünlü âşıkların birer rakip olarak görülmesi ile ilgili bir beytin kullanılışı dikkati çekicidir. Ferhad'ın Şirin için kendi resmini kayalara çizmesi, onun, kendi kendisine bir rakip çıkardığı iddiası ile Fuzulî tarafından "son derece cahil olmak"la itham edilmesine yol açmıştır:

Kûh-ken Şirîn'e öz naķşın çeküp virmiş firîb
Gör ne câhildür yonar daşdan öziyçin bir rakîb (1, 159)

15. Buraya kadar yapılan inceleme ve değerlendirmelerden, kültür ve edebiyat tarihinin önde gelen âşıkları arasında yer alan Mecnun, Ferhad, Vamık ve Yusuf gibi ünlülerden, Fuzulî'nin Türkçe Divan'ındaki şiirlerinde en sık kullanılan kişinin Mecnun olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Zaten bu yüzden de bu incelemede önceliğin Mecnun'a verilmesi gereği doğmuş bulunmaktadır. Bu tespit aynı zamanda, Fuzulî'nin aşkıta, âşıklıkta kendisine en büyük rakip olarak Mecnun'u kabul etmiş bulunduğunu göstermesi anlamına da gelmektedir...